

Manifest Komunistické strany (Karl Marx a Friedrich Engels, 1848)

Předmluva k anglickému vydání z roku 1888

Manifest byl vydán jako program Svazu komunistů, dělnického sdružení, které bylo zprvu výhradně německé, později mezinárodní; byla to za politických poměrů na evropském kontinentě před rokem 1848 samozřejmě tajná organizace. Na sjezdu Svazu, který se konal v listopadu 1847 v Londýně, byli Marx a Engels pověřeni, aby připravili k vydání úplný teoretický a praktický program strany. Rukopis, napsaný německy, byl v lednu roku 1848, několik týdnů před francouzskou revolucí z 24. února, poslán londýnskému vydavateli. Francouzský překlad vyšel v Paříži krátce před červnovým povstáním z roku 1848. První anglický překlad, pořízený slečnou Helenou Macfarlanovou, přinesl list George Juliana Harneyho „Red Republican“ roku 1850 v Londýně. Vydalo také dánské a polské vydání.

Porážka pařížského povstání z června 1848 – této první velké bitvy mezi proletariátem a buržoazií – zatlačila sociální a politické snahy evropské dělnické třídy na čas opět do pozadí. A tak se stejně jako před únorovou revolucí vedl boj o nadvládu opět jen mezi různými skupinami majetné třídy; dělnická třída se musela omezit na to, že bojovala za prostor pro politickou činnost, a zaujmout postavení krajního křídla buržoazních radikálů. Samostatná proletářská hnutí, kdekoli ještě projevovala známky života, byla nemilosrdně rozdracena. Tak pruská policie vyslídila ústřední výbor Svazu komunistů, který tehdy sídlil v Kolín nad Rýnem. Jeho členové byli pozatýkáni a po osmnáctiměsíčním věznění byli v říjnu 1852 postaveni před soud. Tento proslulý Kolínský proces proti komunistům trval od 4. října do 12. listopadu; sedm zatčených bylo odsouzeno k pevnostnímu vězení od tří do šesti let.¹ Hned po vynesení rozsudku zbývající členové Svaz formálně rozpustili. Od té doby Manifest jako by upadl v zapomnutí.

Když evropská dělnická třída znovu nabrala dost sil k dalšímu útoku na vládnoucí třídy, vzniklo Mezinárodní dělnické sdružení.² Ovšem toto sdružení vytvořené výslovně proto, aby se všechen bojující evropský i americký proletariát semkl v jeden celek, nemohlo okamžitě vyhlásit zásady obsažené v Manifestu. Internacionála musela mít dostatečně široký program, aby byl přijatelný pro anglické tradeuniony, pro Proudhonovy přívržence ve Francii, Belgii, Itálii a Španělsku a pro lassallovce³ v Německu. Marx, který sestavil tento program ke spokojenosti všech stran, se plně spoléhal na intelektuální rozvoj dělnické třídy, který bude rozhodně plodem společných akcí a vzájemných diskusí. Samy události a zvraty v boji proti kapitálu, porážky ještě víc než vítězství, musely lidem názorně ukázat, jak nedostatečné jsou jejich různé oblíbené všeléky, a připravit cestu k dokonalejšímu pochopení skutečných podmínek osvobození dělnické třídy. A Marx měl pravdu. Když se roku 1874 Internacionála rozpadla, byli už dělníci docela jiní, než jacy byli roku 1864. Proudhonismus ve Francii, lassallovství v Německu vymíraly, a dokonce i konzervativní anglické tradeuniony, ačkoli většinou už dávno přerušily s Internacionálou styky, se postupně dostávaly tak daleko, že jejich předseda mohl loňského roku jejich jménem ve Swansea prohlásit: „Kontinentální socialismus nás už neděsí.“⁴ A opravdu, zásady Manifestu si už prorazily do znané míry cestu u dělníků všech zemí.

Tak se Manifest sám dostal opět do popředí. Německý text vyšel po roce 1850 několikrát znovu ve Švýcarsku, v Anglii a v Americe. Roku 1872 byl přeložen do angličtiny v New Yorku a byl otištěn ve „Woodhull and Claflin's Weekly“. Podle této anglické verze byla pořízena francouzská v newyorském „Le Socialiste“. Od té doby vyšly v Americe přinejmenším dva další anglické překlady, víceméně zkomolené, a jeden z nich byl přetištěn v Anglii. První ruský překlad pořízený Bakuninem vyšel kolem roku 1863 v tiskárně Gercenova „Kolokolu“ v Ženevě; další přeložený statečnou Věrou Zasuličovou, vyšel rovněž v Ženevě roku 1882.⁵ Nové dánské vydání přináší roku 1885 „Social-demokratisk Bibliotek“ v Kodani a nový francouzský překlad „Le Socialiste“ v Paříži roku 1886.⁶ Podle něho byla připravena španělská verze, která vyšla roku 1886 v Madridě. Německé přetisky nebudu ani vypočítávat, je jich přinejmenším dvanáct. Arménský překlad, který měl před několika měsíci vyjít v Cařihradě, nespátřil světlo světa, jak jsem se dověděl, protože se nakladatel bál vydat knihu s Marxovým jménem a překladatel nechtěl přistoupit na to, aby překlad vyšel jako jeho vlastní dílo. O dalších překladech do jiných jazyků jsem slyšel, ale neviděl jsem je. A tak dějiny Manifestu odrážejí do značné míry dějiny novodobého dělnického hnutí; dnes je to nesporně nejrozšířenější, nejmezinárodnější dílo celé socialistické literatury, společný program, k němuž se hlásí milióny dělníků od Sibíře až po Kalifornii.

Když byl napsán, nemohli jsme jej ovšem nazvat socialistickým manifestem. Roku 1847 byli socialisty nazýváni jednak přívrženci různých utopických systémů: owenovci v Anglii, fourierovci ve Francii, z nichž se dnes staly pouhé sekty, které pomalu odumírají; jednak nejrozmanitější sociální šarlatáni, kteří slibovali, že všelijakým záplatováním odstraní všechny společenské zlořády, aniž nějak ohrozí kapitál a zisky; v obou případech to byli lidé stojící mimo dělnické hnutí a hledající podporu spíše u „vzdělaných“ tříd. Kdykoli se některá část dělnické třídy přesvědčila o nedostatečnosti pouhých politických převratů a prohlásila, že je nutná úplná přeměna společnosti, tato část se tehdy nazývala komunistická. Byl to ještě jakýsi surový, nepropracovaný, čistě instinktivní komunismus; přesto postihoval stěžejní cíl a měl v dělnické třídě tolik vlivu, že zplodil utopický komunismus, Cabetův ve Francii a Weitlingův v Německu. Tak byl roku 1847 socialismus hnutím buržoazním, kdežto komunismus hnutím dělnické třídy. Socialismus byl, alespoň na kontinentě, „slušné“ hnutí; komunismus právě naopak. A protože jsme od samého počátku zastávali názor, „že osvobození dělnické třídy musí být jen dílem dělnické třídy samé“, nemohli jsme být na pochybách, který z těchto dvou názvů musíme zvolit. A nejen to, od té doby jsme jej nikdy ani zdaleka nezavrhli.

Protože Manifest je naším společným dílem, pokládám za svou povinnost konstatovat, že základní myšlenka tvořící jádro Manifestu patří Marxovi. Je to myšlenka, že způsob hospodářské výroby a směny, který převládá v určité historické epoše, a společenské zřízení, které z něho nutně vyplývá, tvoří základ, na němž vyrůstají a z něhož jedině mohou být vysvětleny politické a duchovní dějiny této epochy; že tedy celé dějiny lidstva (od rozkladu prvobytné rodové společnosti s pospolnou držbou půdy) byly dějinami třídních bojů, zápasů mezi vykořisťujícími a vykořisťovanými, vládnoucími a utlačovanými třídami; že dějiny těchto třídních bojů tvoří vývojovou řadu, v níž bylo nyní dosaženo stupně, kdy se vykořisťovaná a utlačovaná třída – proletariát – nemůže osvobodit z nadvlády vykořisťující a vládnoucí třídy – buržoazie – neosvobodí-li zároveň a jednou provždy celou společnost od jakéhokoli vykořisťování a útlu, od všech třídních rozdílu a třídních bojů.

K této myšlence, která je podle mého mínění povolána sehrát v historii stejnou úlohu jako Darwinova teorie v biologii, jsme se oba postupně přibližovali už několik let před rokem 1845. Jak dalece jsem v tomto směru postoupil samostatně, ukazuje nejlépe moje „Postavení dělnické třídy

v Anglii“⁸. Když jsem se však na jaře roku 1845 znovu sešel s Marxem v Bruselu, měl tuto myšlenku už zpracovánu a vyložil mi ji slovy téměř stejně jasnými, jakými jsem ji shrnul zde.

Z naší společné předmluvy k německému vydání z roku 1872 cituji:

„Třebaže se poměry za posledních pětadvacet let značně změnily, jsou všeobecné zásady vyložené v tomto Manifestu celkem i dnes ještě naprosto správné. Tu a tam by bylo třeba něco poopravit. Praktické uplatnění těchto zásad, jak prohlašuje sám Manifest, bude všude a vždy záviset na historicky daných okolnostech, a proto se revolučním opatřením navrhovaným na konci oddílu II nepřikládá zvláštní váha. Dnes by tento odstavec zněl po mnoha stránkách jinak. Vzhledem k tomu, jak ohromné pokroky udělal od roku 1848 velký průmysl a jak se s ním zároveň zlepšovala a rozšiřovala organizace dělnické třídy, vzhledem k praktickým zkušenostem nejprve únorové revoluce a ještě víc Pařížské komuny, kdy měl proletariát poprvé po dva měsíce v rukou politickou moc, je dnes tento program místy zastaralý. Komuna podala zejména důkaz, že „dělnická třída nemůže prostě převzít hotovou státní mašinerii a uvést ji do chodu pro své vlastní účely“ (viz „Občanská válka ve Francii. Adresa generální rady Mezinárodního dělnického sdružení“, Londýn, Truelove 1871, str. 15, kde je tato myšlenka širě rozvedena). Dále je samozřejmé, že kritika socialistické literatury je dnes už neúplná, neboť sahá jen do roku 1847; právě tak poznámky o stanovisku komunistů k různým opozičním stranám (oddíl IV), ačkoli jsou v hlavních rysech i dnes ještě správné, jsou nyní v podrobnostech zastaralé už proto, že se politická situace úplně změnila a dějinný vývoj sprovedil ze světa většinu stran, které jsou tam uvedeny.

Manifest je však historický dokument, který podle našeho názoru nemáme už právo měnit.“

Anglický překlad, který nyní vychází, je dílem pana Samuela Moora, který také přeložil větší část Marxova „Kapitálu“. Překlad jsme společně přehlédli a já jsem připojil několik vysvětlivek k historickým narážkám.

Friedrich Engels

Londýn 30. ledna 1888

Evropou obchází strašidlo – strašidlo komunismu. Ke svaté štvanci na toto strašidlo se spojily všechny mocnosti staré Evropy – papež i car, Metternich i Guizot, francouzští radikálové i němečtí policajti. Kde je opoziční strana, která by nebyla svými vládnoucími odpůrci vykřičena jako komunistická, kde je opoziční strana, která by opět potupnou výtku komunismu nevetla ve tvář jak pokrokovějším opozičníkům, tak i svým reakčním odpůrcům? Z této zkušenosti vyplývá dvojí. Komunismus je již uznáván všemi evropskými mocnostmi za moc. Je svrchovaný čas, aby komunisté otevřeně před celým světem vyložili své názory, své cíle a své snahy a proti báchorkám o strašidle komunismu postavili manifest strany samé. Proto se v Londýně shromáždili komunisté nejrozličnějších národností a sepsali tento manifest, který uveřejní v jazyku anglickém, francouzském, německém, italském, vlámském a dánském.

I. **Buržoové a proletáři⁹**

Dějiny všech dosavadních společností¹⁰ jsou dějinami třídních bojů.

Svobodný a otrok, patricij a plebejec, baron a nevolník, cechovní mistr¹¹ a tovaryš, vedli nepřetržitý boj, tu skrytý, tu otevřený, boj, který pokaždé skončil revolučním přetvořením celé společnosti nebo společným zánikem bojujících tříd.

V dřívějších dějinných epochách se téměř všude setkáváme s úplným rozčleněním společnosti na různé stavy, s pestroutupnicí různého společenského postavení. Ve starém Římě jsou to patricijové, rytíři, plebejci, otroci; ve středověku feudální páni, vazalové, cechovní mistři, tovaryši, nevolníci a kromě toho je v téměř každé z těchto tříd zase zvláštní odstupňování.

Moderní buržoazní společnost, vzešlá ze zániku feudální společnosti, třídní protiklady neodstranila. Přinesla jen nové třídy, nové podmínky útisku a nové formy boje místo starých.

Naše epocha, epocha buržoazie, se však vyznačuje tím, že třídní protiklady zjednodušila. Celá společnost se stále více štěpí na dva velké nepřátelské tábory, na dvě velké, přímo proti sobě stojící třídy: buržoazii a proletariát.

Ze středověkých nevolníků vzešli svobodní obyvatelé prvních měst; z tohoto novousedlého měšťanstva se vyvinuly první prvky buržoazie.

Objevení Ameriky a obeplutí Afriky otevřeli vzrůstající se buržoazii nové pole působnosti. Východoindický a čínský trh, kolonizace Ameriky, směna s koloniemi, rozmnožení směnných prostředků a zboží vůbec způsobily dosud nevídaný rozkvět obchodu, mořeplavby a průmyslu, a tím rychlý rozvoj revolučního živlu v rozpadající se feudální společnosti.

Dosavadní feudální nebo cechovní způsob průmyslové výroby nestačil už poptávce, rostoucí zároveň s novými trhy. Jeho místo zaujala manufaktura. Cechovní mistři byli vytlačeni průmyslovým středním stavem; dělba práce mezi různými korporacemi ustoupila dělbě práce přímo v jednotlivé dílně.

Ale trhy stále rostly, poptávka stále stoupala. Ani manufaktura už nestačila. Tu pára a stroje provedly revoluci v průmyslové výrobě. Namísto manufaktury nastoupil moderní velký průmysl, namísto průmyslového středního stavu nastoupili průmysloví milionáři, velitelé celých průmyslových armád, moderní buržoové.

Velký průmysl vytvořil světový trh, připravený objevením Ameriky. Světový trh vyvolal nesmírný rozvoj obchodu, mořeplavby a pozemních komunikací. To působilo zpětně na rozšíření průmyslu a tou měrou, jak rostl průmysl, obchod, mořeplavba a železnice, rozvíjela se i buržoazie, rozmnožovala své kapitály a zatlačovala do pozadí všechny třídy dochované ze středověku.

Vidíme tedy, jak sama novodobá buržoazie je produktem dlouhého vývojového procesu, řady převratů ve způsobu výroby a směny.

Každý z těchto stupňů vývoje buržoazie byl provázen odpovídajícím politickým pokrokem.

Buržoazie – za panství feudálních pánů utlačovaný stav, v komuně¹² ozbrojené a samosprávné sdružení, zde nezávislá městská republika, tam třetí poplatný stav monarchie¹³, pak za dob manufaktury protiváha šlechty ve stavovské nebo absolutní monarchii, hlavní základ velikých monarchií vůbec, si konečně po vytvoření velkého průmyslu a světového trhu vybojovala v moderním zastupitelském státě výhradní politické panství. Moderní státní moc je jen výborem, který spravuje společné záležitosti celé buržoazní třídy.

Buržoazie sehrála v dějinách neobyčejně revoluční úlohu.

Kde se buržoazie zmocnila panství, tam zničila všechny feudální, patriarchální, idylické poměry. Bezohledně přetrhala pestré feudální svazky, poutající člověka k jeho přirozenému představenému, a neponechala mezi lidmi žádný jiný svazek než holé sobectví, než bezcitné „placení hotovými“. Utopila v ledové vodě sobecké vypočítavosti posvátnou bázeň náboženského vytržení, rytířského nadšení a šosácké sentimentality. Proměnila osobní důstojnost člověka ve směnnou hodnotu a namísto nesčetně propůjčených a řádně nabytých svobod postavila jedinou bezohledně chladnou svobodu obchodu. Zkrátka, vykořisťování zastřené náboženskými a politickými iluzemi nahradila vykořisťováním otevřeným, nestoudným, přímým a bezcitným.

Buržoazie zbavila všechny dosud ctihodné a s posvátným ostychem uctívané obory činnosti jejich svatozáře. Proměnila lékaře, právníka, pátera, básníka a muže vědy ve své placené námezdní pracovníky.

Buržoazie strhla z rodinných vztahů jejich dojemně sentimentální závoj a převedla je na vztahy ryze peněžní.

Buržoazie odhalila, že brutální projev síly, kterému se reakce tolik obdivuje u středověku, měl svůj vhodný doplněk v lenosti a zahálčivosti. Teprve ona ukázala, co zmůže lidská činnost. Stvořila zcela jiné zázraky, než jsou egyptské pyramidy, římské vodovody a gotické katedrály, provedla zcela jiná tažení než stěhování národů a křižácké výpravy.

Buržoazie nemůže existovat, aniž stále vyvolává převraty ve výrobních nástrojích, aniž tedy revolucionuje výrobní vztahy, a tím i všechny společenské vztahy. První podmínkou existence všech dřívějších průmyslových tříd bylo naproti tomu nezměněné zachování starého způsobu výroby. Buržoazní epocha se od všech ostatních epoch odlišuje neustálými převraty ve výrobě, ustavičnými otřesy všech společenských vztahů, věčnou nejistotou a pohybem. Všechny pevné, zakořeněné vztahy se svým doprovodem starých ctihodných představ a názorů se rozkládají, všechny nově utvořené zastarávají, dřív než mohou zkořistit. Všechno stavovské a ustálené valem mizí, všechno posvátné je znesvěcováno a lidé jsou nakonec donuceni podívat se na své životní postavení, na své vzájemné vztahy strážlivými očima.

Potřeba stále více rozšiřovat odbytiště pro své výrobky štvě buržoazii po celé zeměkouli. Všude se musí ukazovat, všude zahnízdít, všude navazovat spojení.

Tím, že těží ze světového trhu, učinila buržoazie výrobu a spotřebu všech zemí kosmopolitickou. K veliké žalosti reakcionářů vzala průmyslu pod nohama národní půdu. Prastará národní průmyslová odvětví byla zničena a jsou denně dál ničena. Jsou vytlačována novými průmyslovými odvětvími, jejichž zavedení se stává pro všechny civilizované národy životní otázkou, takovými odvětvími, která už nezpracovávají domácí suroviny, nýbrž suroviny dovážené z nejdlehlších končin zeměkoule, a jejich tovární výrobky se spotřebovávají nejen ve vlastní zemi, nýbrž zároveň ve všech světadílech. Místo starých potřeb, uspokojovaných výrobky vlastní země, vznikají nové potřeby, jejichž uspokojení si vyžaduje výrobky nejbzdálenějších zemí a podnebních pásem. Místo staré místní a národní soběstačnosti a uzavřenosti nastupuje všestranný styk a všestranná závislost národů na sobě navzájem. A to jak v materiální, tak v duševní produkci. Plody duševní činnosti jednotlivých národů se stávají obecným majetkem. Národní jednostrannost a omezenost se stává stále nemožnější a z četných národních a místních literatur se vytváří světová literatura.

Rychlým zdokonalováním všech výrobních nástrojů a nesmírně usnadněnou dopravou strhává buržoazie všechny národy, i nejbarbarštější, na dráhu civilizace. Levné ceny jejího zboží jsou těžké dělostřelectvo, jímž srovnává se zemí všechny čínské zdi, jímž donucuje ke kapitulaci nejzarytější nenávisť barbarů k cizincům. Nutí všechny národy, aby přijaly buržoazní způsob výroby, nechťejí-li zaniknout; nutí je, aby u sebe doma zaváděly takzvanou civilizaci, tj. aby se staly buržoy. Zkrátka, tvoří si svět podle vlastního obrazu a podoby.

Buržoazie podrobila venkov panství měst. Vybudovala ohromná města, zvýšila značně počet městského obyvatelstva proti venkovskému a vymanila tak zvanou část obyvatelstva z tuposti venkovského života. Jako učinila venkov závislým na městech, učinila i barbarské i polobarbarské země závislými na zemích civilizovaných, rolnické národy na národech buržoazních, Východ na Západu.

Buržoazie stále víc odstraňuje roztržičnost výrobních prostředků, majetku i obyvatelstva. Nahromadila obyvatelstvo na jednom místě, zcentralizovala výrobní prostředky a soustředila majetek v rukou několika málo lidí. Nutným důsledkem toho byla politická centralizace. Nezávislé, takřka jen svazky společenství spjaté provincie s různými zájmy, zákony, vládami a cly byly stmeleny v jeden národ s jednou vládou, s jedním zákonodárstvím, s jedním národním třídním zájmem, s jedinou celní hranicí.

Buržoazie vytvořila během sotva jednoho století svého třídního panství hromadnější a obrovitější výrobní síly než všechny dřívější generace dohromady. Podmanění přírodních sil, strojová výroba, použití chemie v průmyslu a zemědělství, paroplavba, železnice, elektrické telegrafy, obdělání celých světadílů, usplavnění řek, masy obyvatelstva jako ze země vydupané – které z minulých století tušilo, že v lůně společenské práce dřímají takové výrobní síly.

Viděli jsme tedy: výrobní a směnné prostředky, na jejichž základě se vyvinula buržoazie, byly vytvořeny ve feudální společnosti. Na jistém stupni vývoje těchto výrobních a směnných prostředků neodpovídaly už poměry, za nichž feudální společnost vyráběla a směňovala – feudální organizace zemědělství a manufaktury, zkrátka feudální vlastnické vztahy – už vyvinutým výrobním silám. Brzdily výrobu, místo aby ji podporovaly. Staly se jejími okovy. Musely být rozbity, a byly rozbity.

Místo nich přišla svobodná konkurence se společenským a politickým zřízením sobě přiměřeným, s ekonomickým a politickým panstvím buržoazní třídy.

Před našimi zraky se odehrává podobný pohyb. Buržoazní výrobní a směnné vztahy, buržoazní vlastnické vztahy, moderní buržoazní společnost, která vykouzila tak mohutné výrobní a směnné prostředky, že se podobá čaroději, který už není s to zvládnout podzemní mocnosti, jež vyvolal v život. Dějiny průmyslu a obchodu jsou už po několik desetiletí jen dějinami vzpoury moderních výrobních sil proti moderním výrobním vztahům, proti vlastnickým vztahům, které jsou podmínkou existence buržoazie a jejího panství. Stačí poukázat na obchodní krize, které se periodicky opakují a stále nebezpečněji ohrožují existenci celé buržoazní společnosti. Za obchodních krizí se pokaždé ničí velká část nejen vyrobených produktů, nýbrž i vytvořených už výrobních sil. Za těchto krizí propuká společenská epidemie, která by se všem dřívějším epochám zdála nesmyslná – epidemie nadvýroby. Společnost je pojednou vržena zpět do stavu dočasného barbarství; zdá se, že ji hladomor a všeobecná pustošivá válka připravily o všechny životní prostředky; zdá se, že průmysl a obchod jsou zničeny – a proč? Protože společnost má příliš mnoho civilizace, příliš mnoho životních prostředků, příliš mnoho průmyslu, příliš mnoho obchodu. Výrobní síly, které má k dispozici, neslouží už rozvoji buržoazních vlastnických vztahů; naopak, zmohutněly příliš pro tyto vztahy, které se stávají jejich brzdou; a jakmile začnou tyto překážky zdolávat, uvádějí celou buržoazní společnost do nepořádku, ohrožují existenci buržoazního vlastnictví. Buržoazní vztahy se staly tak těsnými, že už nepojmou bohatství, které vytvořily. Čím překonává buržoazie krize? Jednak vynuceným ničením celé masy výrobních sil, jednak dobýváním nových trhů a důkladnějším využitím starých. Čím tedy? Tím, že připravuje všestrannější a mohutnější krize a že zmenšuje prostředky, jak krizím čelit.

Zbraně, jimiž buržoazie porazila feudalismus, se nyní obracejí proti ní samé.

Ale buržoazie nejen ukula zbraně, které znamenají její smrt; zplodila také lidi, kteří se těchto zbraní chopí – moderní dělníky, *proletáře*.

Tou měrou, jak se rozvíjí buržoazie, tj. kapitál, rozvíjí se také proletariát, třída moderních dělníků, kteří mohou existovat jen dotud, dokud nalézají práci, a kteří nalézají práci jen dotud, dokud jejich práce rozmnožuje kapitál. Tito dělníci, kteří se musí prodávat kus po kuse, jsou zbožím jako každý jiný předmět obchodu, a proto jsou stejně vydáni napospas všem rozmarům konkurence, všem výkyvům trhu.

V důsledku vzrůstajícího používání strojů a dělby práce přestala být práce proletářů vůbec samostatnou, a tím přestala mít pro dělníka půvab. Dělník se stává pouhým příslušenstvím stroje, vyžaduje se od něho pouze nejjednodušší, nejjednotvárnější hmat, kterému se lze velmi snadno naučit. Náklady na dělníka se proto omezují téměř výhradně na životní prostředky nezbytné k jeho obživě a udržení jeho rodu. Ale cena každého zboží, tedy i cena práce¹⁴, se rovná jeho výrobním nákladům. Proto čím odpornější se stává práce, tím nižší je mzda. A nejen to: tou měrou, jak přibývá strojního zařízení a dělby práce, roste i množství práce, ať už tím, že se prodlužuje pracovní doba, anebo tím, že se požaduje za určitou dobu větší množství práce, že se zrychluje chod strojů atd.

Moderní průmysl proměnil malou dílnu patriarchálního mistra ve velkou továrnu průmyslového kapitalisty. Masy dělníků, směstnané v továrně, jsou organizovány po vojensku. Jako řadoví vojáci průmyslové armády jsou pod dozorem celé hierarchie poddůstojníků a důstojníků. Jsou nejen raby buržoazní třídy, buržoazního státu, každého dne a každé hodiny je také zotročuje stroj, dozorce a především sám jednotlivý buržoazní továrník. Tato despotie je tím malichernější, nenávislnější a tím více pobuřuje, čím otevřeněji prohlašuje za svůj cíl zisk.

Čím menší obratnosti a síly vyžaduje ruční práce, tj. čím víc se vyvíjí moderní průmysl, tím víc je práce mužů vytlačována prací žen a dětí. Pro dělnickou třídu přestaly mít rozdíly pohlaví a stáří společenskou platnost. Existují už jen pracovní nástroje, které vyžadují různé náklady podle stáří a pohlaví.

Když vykořisťování dělníka továrníkem tak dalece skončí, že dostane hotově vyplacenou svou mzdu, vrhnou se na něho druhé části buržoazie – domácí pán, kramář, majitel zastavárny aj.

Dosavadní nižší vrstvy středních stavů – drobní průmyslníci, obchodníci a rentiéri, řemeslníci a rolníci – všechny tyto třídy klesají do řad proletariátu, zčásti proto, že jejich malý kapitál nestačí k provozu velkého průmyslu a podléhá v konkurenci s většími kapitalisty, zčásti proto, že jejich odborná zručnost je znehodnocována novými způsoby výroby. Tak se proletariát rekrutuje ze všech tříd obyvatelstva.

Proletariát prochází různými stupni vývoje. Jeho boj proti buržoazii začíná hned jeho zrozením.

Zpočátku bojují jednotliví dělníci, potom dělníci jedné továrny, pak dělníci jednoho pracovního odvětví v jednom místě proti jednotlivému buržoovi, který je přímo vykořisťuje. Dělníci zaměřují své útoky nejen proti buržoazním výrobním vztahům, nýbrž i proti výrobním nástrojům samým; ničí cizí konkurenční zboží, rozbíjejí stroje, zapalují továrny, snaží se vydobýt nazpět ztracené postavení středověkého dělníka.

Na tomto stupni tvoří dělníci masu rozptýlenou po celé zemi a roztržštěnou konkurencí. Semknutí dělnických mas není ještě důsledkem jejich vlastního sjednocení, nýbrž jen důsledkem sjednocení buržoazie, která, aby dosáhla svých vlastních politických cílů, musí a prozatím ještě může uvádět do pohybu všechny proletariát. Na tomto stupni nebojují tedy proletáři proti svým nepřátelům, nýbrž proti nepřátelům svých nepřátel, proti zbytkům absolutní monarchie, pozemkovým vlastníkům, neprůmyslovým buržoům, maloburžoům. Celý dějinný pohyb je tak soustředěn v rukou buržoazie; každé vítězství, které je takto vybojováno, je vítězstvím buržoazie.

Ale s rozvojem průmyslu se proletariát nejen rozmnožuje; shlukuje se také ve větší masy, jeho síla roste a proletariát si ji stále více uvědomuje. Zájmy a životní podmínky uvnitř proletariátu se stále víc vyrovnávají podle toho, jak stroje stále víc stírají rozdíly mezi jednotlivými druhy práce a stlačují téměř všude mzdy na stejně nízkou úroveň. Vzrůstající vzájemná konkurence buržoů a z ní vznikající obchodní krize způsobují, že mzdy dělníků stále víc kolísají; stále rychleji se vyvíjející, nepřetržité zdokonalování strojů činí celé životní postavení proletářů stále nejistějším; srážky mezi jednotlivým dělníkem a jednotlivým buržoou nabývají stále víc rázu srážek mezi dvěma třídami. Dělníci začínají tvořit spolky¹⁵ proti buržoům; vystupují společně na obranu svých mezd. Zakládají dokonce trvalá sdružení, aby si zajistili prostředky pro případ vzpour. Boj přechází místy ve vzpoury.

Dělníci občas vítězí, ale jen přechodně. Vlastním výsledkem jejich bojů není bezprostřední úspěch, nýbrž stále více se šířící sjednocování dělníků. Napomáhá mu vzrůst dopravních prostředků, které vytváří velký průmysl a které umožňují spojení mezi dělníky různých míst. A jen spojení postačí, aby se četné místní boje, které mají všude stejný charakter, slily v národní, v třídní boj. Každý třídní boj je však boj politický. A sjednocení, k němuž středověcí měšťané se svými provinciálními cestami potřebovali staletí, dosahují moderní proletáři díky železnicím v několika letech.

Toto organizování proletářů v třídu, a tím v politickou stranu je každou chvíli opět narušováno konkurencí mezi dělníky samými. Ale vzniká stále znovu, pokaždé silnější, pevnější, mohutnější.

Využívá rozbrojů v táboře buržoazie, a tak si vynucuje uznání jednotlivých zájmů dělnictva zákonodárnou cestou. Tak si například v Anglii vynutilo zákon o desetihodinovém pracovním dni.

Srážky uvnitř staré společnosti vůbec v mnoha směrech napomáhají procesu rozvoje proletariátu. Buržoazie vede nepřetržitý boj: zpočátku proti aristokracii, později přímo proti těm částem buržoazie, jejichž zájmy se dostávají do rozporu s pokrokem průmyslu a ustavičně proti buržoazii všech cizích zemí. Ve všech těchto zápasech je nucena obracet se k proletariátu, dovolávat se jeho pomoci, a tak jej strhávat do politického hnutí. Dodává tedy sama proletariátu prvky svého vlastního vzdělání¹⁶, tj. dává mu zbraně proti sobě samé.

Nadto, jak jsme viděli, pokrok průmyslu sráží do řad proletariátu celé vrstvy panující třídy nebo alespoň ohrožuje podmínky jejich existence. I ony dodávají proletariátu velké množství prvků vzdělání.

Nakonec, když se třídní boj blíží k rozhodnutí, nabývá proces rozkladu v panující třídě, v celé staré společnosti tak prudkého a tak pronikavého rázu, že malá část panující třídy se zřídá své třídy a přimyká se k revoluční třídě, k třídě, které patří budoucnost. Jako tedy dříve část šlechty přecházela k buržoazii, přechází nyní část buržoazie k proletariátu, a to zejména část buržoazních ideologů, kteří se povznegli k teoretickému pochopení celého dějinného vývoje.

Ze všech tříd, které dnes stojí proti buržoazii, je skutečně revoluční třídou jen proletariát. Ostatní třídy s vývojem velkého průmyslu upadají a zanikají, proletariát je však jeho nejvlastnějším produktem.

Střední stavy, malý průmyslník, malý obchodník, řemeslník a rolník – ti všichni bojují proti buržoazii, aby zachránili před zánikem svou existenci jako střední stavy. Nejsou tedy revoluční, nýbrž konzervativní. A nejen to, jsou reakční, snaží se otočit kolo dějin zpět. Jsou-li revoluční, pak jen vzhledem k svému nastávajícímu přechodu do řad proletariátu, pak nehájí své nynější, nýbrž své budoucí zájmy, pak opouštějí své vlastní stanovisko, aby se postavili na stanovisko proletariátu.

Lumpenproletariát, tento pasivní produkt hniloby nejnižších vrstev staré společnosti, bývá místy proletářskou revolucí strhován do hnutí, ale celým svým životním postavením bude spíše ochoten zaprodat se pro reakční rejdy.

Životní podmínky staré společnosti jsou už zničeny v životních podmínkách proletariátu. Proletář nemá vlastnictví; jeho poměr k ženě a dětem nemá už nic společného s buržoazními rodinnými vztahy; moderní průmyslová práce, moderní jařmo kapitálu, stejné v Anglii jako ve Francii, v Americe jako v Německu, setřely z něho všechn národní charakter. Zákony, morálka, náboženství jsou pro něho jen buržoazní předsudky, za nimiž se opět skrývají jenom buržoazní zájmy.

Všechny dřívější třídy, když dobyly panství, snažily se upevnit své už nabyté životní postavení tím, že podrobily celou společnost podmínkám zajišťujícím jim výdělek. Proletáři mohou dobýt společenských výrobních sil jen tak, že odstraní svůj vlastní dosavadní způsob přivlastňování, a tím i celý dosavadní způsob přivlastňování. Proletáři nemají nic svého, co by museli zajišťovat, jejich úkolem je zničit všechno, co dosud ochraňovalo a zajišťovalo soukromé vlastnictví.

Všechna dosavadní hnutí byla hnutí menšin nebo v zájmu menšin. Proletářské hnutí je samostatné hnutí obrovské většiny v zájmu obrovské většiny. Proletariát, nejnižší vrstva nynější společnosti, se

nemůže pozvednout, nemůže se vzpřímit jinak než tak, že přitom vyletí do povětří celá nadstavba vrstev, které tvoří oficiální společnost.

I když ne svým obsahem, tedy svou formou je boj proletariátu proti buržoazii nejprve bojem národním. Proletariát každé země se ovšem musí nejprve vypořádat se svou vlastní buržoazií.

Při líčení nejvšeobecnějších fází vývoje proletariátu jsme sledovali víceméně skrytou občanskou válku uvnitř nynější společnosti až do chvíle, kdy propuká v otevřenou revoluci a kdy proletariát násilným svržením buržoazie zakládá své panství.

Všechny dosavadní společnosti spočívaly, jak jsme viděli, na protikladu mezi utlačujícími a utlačovanými třídami. Aby však bylo možno nějakou třídu utlačovat, musí jí být zajištěny podmínky, za kterých by mohla alespoň rabsky živořit. Nevolník se za nevolnictví probil k postavení člena komuny a také maloměšťák se pod jármem feudálního absolutismu probil k postavení měšťáka. Naproti tomu moderní dělník, místo aby se s pokrokem průmyslu pozvedal, klesá stále hlouběji pod úroveň životních poměrů své vlastní třídy. Dělník se stává pauperem a pauperismus vzrůstá ještě rychleji než obyvatelstvo a bohatství. Z toho jasně vysvítá, že buržoazie je neschopna zůstat nadále panující třídou společnosti a vnucovat celé společnosti podmínky existence své třídy jako zákon, jímž je nutno se řídit. Není schopna panovat, protože není schopna zajistit svému otroku ani jeho otrockou existenci, protože je nucena nechat ho klesnout do postavení, kdy ho musí sama živit, místo aby on živil ji. Společnost už nemůže žít pod panstvím buržoazie, tj. existence buržoazie a existence společnosti jsou už neslučitelné.

Podstatnou podmínkou existence a panství buržoazní třídy je hromadění bohatství v rukou soukromníků, tvoření a rozmnožování kapitálu; podmínkou existence kapitálu je námezdní práce. Námezdní práce je založena výhradně na vzájemné konkurenci mezi dělníky. Pokrok průmyslu, jehož bezděčným a povolným nositelem je buržoazie, nahrazuje roztříštěnost dělníků, způsobenou konkurencí, tak, že je revolučně sjednocuje sdružováním. Rozvojem velkého průmyslu je tedy buržoazii pod nohama podemílána sama základna, na které vyrábí a přivlastňuje si výrobky. Buržoazie produkuje především svého vlastního hrobaře. Její zánik i vítězství proletariátu jsou stejně nevyhnutelné.

II. Proletáři a komunisté

V jakém poměru jsou komunisté k proletářům vůbec?

Komunisté nejsou zvláštní stranou oproti jiným dělnickým stranám.

Nemají zájmy odlišné od zájmů celého proletariátu.

Nevytyčují žádné zvláštní¹⁷ zásady, podle nichž by chtěli přetvářet proletářské hnutí.

Komunisté se liší od ostatních proletářských stran jedinečně tím, že na jedné straně v boji proletářů různých národů vytyčují a obhajují společné zájmy všeho proletariátu, nezávislé na národnosti; na druhé straně tím, že na různých stupních vývoje, jimiž prochází boj mezi proletariátem a buržoazií, zastupují vždy zájmy celého hnutí.

Komunisté jsou tedy v praxi nejrozhodnější, stále kupředu pobízející¹⁸ částí dělnických stran všech zemí; v teorii vynikají nad ostatní masu proletariátu pochopením podmínek, průběhu a všeobecných výsledků proletářského hnutí.

Nejbližší cíl komunistů je též jako cíl všech ostatních proletářských stran: ztvárnění proletariátu ve třídu, svržení panství buržoazie, vydobytí politické moci proletariátem.

Teoretické teze komunistů nejsou naprosto založeny na idejích, na zásadách vymyšlených nebo objevených tím nebo oním správcem světa.

Jsou jen obecným výrazem skutečných poměrů existujícího třídního boje, výrazem dějinného pohybu probíhajícího před našimi zraky. Odstranění dosavadních vlastnických vztahů není něco, co by bylo charakteristické jen pro komunismus.

Všechny vlastnické vztahy prodělávaly v dějinách neustálé střídání, neustálé změny.

Francouzská revoluce odstranila například feudální vlastnictví a nahradila je buržoazním vlastnictvím.

Charakteristickým rysem komunismu není odstranění vlastnictví vůbec, nýbrž odstranění buržoazního vlastnictví.

Avšak moderní buržoazní soukromé vlastnictví je posledním a nejúplnějším výrazem vyrábění a přivlastňování výrobků, které spočívá na třídních protikladech, na vykořisťování jedněch druhými.¹⁹

V tomto smyslu mohou komunisté shrnout svou teorii v jedinou větu: zrušení soukromého vlastnictví.

Nám komunistům se vytýkalo, že prý chceme odstranit osobně nabyté, vlastní prací získané vlastnictví; vlastnictví, které je základem veškeré osobní svobody, činnosti a samostatnosti.

Prací získané, řádně nabyté, vlastními mozoly zasloužené vlastnictví! Mluvíte o maloburžoazním, malorolnickém vlastnictví, které tu bylo před buržoazním vlastnictvím? To nepotřebujeme odstraňovat my, odstranil je a denně odstraňuje vývoj průmyslu.

Nebo snad mluvíte o moderním buržoazním soukromém vlastnictví?

Vytváří však námezdní práce, práce proletářova, proletářovo vlastnictví? Naprosto ne. Vytváří kapitál, tj. vlastnictví, které vykořisťuje námezdní práci, které se může rozmnožovat jen pod podmínkou, že plodí novou námezdní práci, aby ji znovu vykořisťovalo. Vlastnictví v nynější podobě se pohybuje v protikladu mezi kapitálem a námezdní prací. Prozkoumejme obě stránky tohoto protikladu.

Být kapitalistou znamená zaujímat ve výrobě postavení nejen ryze osobní, nýbrž společenské. Kapitál je kolektivním produktem a může být uveden do pohybu jen společnou činností mnoha členů společnosti, koneckonců jen společnou činností všech členů společnosti.

Kapitál není tedy osobní mocí, je mocí společenskou.

Bude-li tedy kapitál přeměněn v kolektivní vlastnictví, patřící všem příslušníkům společnosti, nezmění se osobní vlastnictví ve společenské. Změní se jen společenský charakter vlastnictví. Vlastnictví ztratí svůj třídní charakter.

Přejdeme k námezdní práci.

Průměrná cena námezdní práce se rovná mzdovému minimu, tj. sumě životních prostředků nutných k tomu, aby dělníka zachovaly při životě jako dělníka. Co si tedy námezdní dělník přivlastňuje svou

činností, stačí pouze k reprodukci jeho holého života. Nechceme naprosto odstranit toto osobní přivlastňování výrobků práce, sloužící bezprostředně k reprodukci života, přivlastňování neponechávající žádný čistý přebytek, který by mohl vytvořit moc nad cizí prací. Chceme jen odstranit nuzácký charakter tohoto přivlastňování, kdy dělník žije jen proto, aby rozmnožoval kapitál, a žije jen potud, pokud to vyžaduje zájem panující třídy.

V buržoazní společnosti je živá práce jen prostředkem k rozmnožování nahromaděné práce. V komunistické společnosti je nahromaděná práce jen prostředkem k rozšiřování, obohacování a usnadňování životního procesu dělníků.

V buržoazní společnosti panuje tedy minulost nad přítomností, v komunistické společnosti přítomnost nad minulostí. V buržoazní společnosti je kapitál samostatný a osobní, kdežto pracující individuum nesamostatné a neosobní.

A zrušení těchto poměrů nazývá buržoazie odstraněním osobnosti a svobody! Má pravdu. Jde ovšem o odstranění buržoazní osobnosti, buržoazní samostatnosti a buržoazní svobody.

Svobodou se v rámci nynějších buržoazních výrobních vztahů rozumí svoboda obchodu, svoboda koupě a prodeje.

S čachrem však padne i svobodný čachr. Řeči o svobodném čachru, jako všechny ostatní volnostářské tirády naší buržoazie, mají vůbec smysl jen potud, pokud jde o nesvobodný čachr, pokud jde o středověkého zotročeného měšťana, ne však pokud jde o komunistické odstranění čachru, buržoazních výrobních vztahů a buržoazie samotné.

Děsíte se, že chceme zrušit soukromé vlastnictví. Ale v nynější vaší společnosti je soukromé vlastnictví zrušeno pro devět desetin jejích členů; existuje právě proto, že pro devět desetin neexistuje. Vytýkáte nám tedy, že chceme zrušit vlastnictví, které předpokládá jako nezbytnou podmínku, že obrovská většina společnosti nemá vlastnictví.

Zkrátka vytýkáte nám, že chceme zrušit vaše vlastnictví. Ano, to opravdu chceme.

Od chvíle, kdy už nebude možno přeměňovat práci v kapitál, v peníze a pozemkovou rentu, zkrátka ve společenskou moc, kterou lze monopolizovat, tj. od chvíle, kdy už nebude možno přeměňovat osobní vlastnictví ve vlastnictví buržoazní, od té chvíle, prohlašujete, bude osobnost zrušena.

Přiznáváte tedy, že osobností nerozumíte nikoho jiného než měšťáka, buržoazního vlastníka. Taková osobnost musí být skutečně zrušena.

Komunismus nebere nikomu možnost přivlastňovat si společenské výrobky, bere jen možnost zotročovat si tímto přivlastňováním cizí práci.

Namítalo se, že zrušením soukromého vlastnictví přestane veškerá činnost a zavládne všeobecná zahálka.

Podle toho by byla buržoazní společnost dávno musela zahynout na lenost; vždyť ti, kdo v ní pracují, nic nenabývají, a ti, kdo nabývají, nepracují. Všechny tyto obavy vyúsťují v tautologii, že nebude námezdní práce, až nebude kapitál.

Všechny námitky namířené proti komunistickému způsobu přivlastňování a výroby materiálních výrobků jsou rozšiřovány také na přivlastňování a produkci produktů duševní práce. Jako se zánik třídního vlastnictví jeví měšťákovi zánikem výroby samé, tak i zánik třídního vzdělání je mu totožný se zánikem vzdělání vůbec.

Vzdělání, jehož ztrátu měšťák oplakává, znamená pro obrovskou většinu jen přeměnu v doplněk stroje.

Avšak nepřete se s námi, když odstranění buržoazního vlastnictví posuzujete podle svých buržoazních představ o svobodě, vzdělání, právu atd. Vždyť vaše ideje samy jsou výtvary buržoazních výrobních a vlastnických vztahů, jako je vaše právo jenom vůlí vaší třídy povýšenou na zákon, vůlí, jejíž obsah je urovnán materiálními životními podmínkami vaší třídy.

Svou zaujatou představu, podle níž proměňujete své výrobní a vlastnické vztahy ze vztahů historických a v rozvoji výroby pomíjejících ve věčné zákony přírody a rozumu, sdílíte se všemi zaniklými panujícími třídami. Co dovedete pochopit, jde-li o vlastnictví antické, co dovedete pochopit, jde-li o vlastnictví feudální, to už neumíte pochopit, jde-li o vlastnictví buržoazní.

Zrušení rodiny! I největší radikálové se pohoršují nad tímto hanebným úmyslem komunistů.

Na čem je založena nynější, buržoazní rodina? Na kapitálu, na soukromém zisku. Plně vyvinuta existuje jedinečně pro buržoazii; jejím doplňkem však je život bez rodiny, vnucený proletářům, a veřejná prostituce.

Buržoazní rodina ovšem zanikne spolu s tímto svým doplňkem a obojí zmizí se zánikem kapitálu.

Nebo nám snad vytýkáte, že chceme zrušit vykořisťování dětí jejich rodiči? Přiznáváme se k tomuto zločinu.

Ale vy tvrdíte, že nahrazením domácí výchovy společenskou výchovou chceme zrušit vztahy člověku nejdražší.

A není také vaše výchova určována společností? Není určována společenskými vztahy, v nichž vychovááte, přímým i nepřímým vměšováním se společnosti, prostřednictvím školy atd.?

Komunisté si nevymýšlejí vliv společnosti na výchovu; mění pouze charakter výchovy, zbavují ji vlivu panující třídy.

Buržoazní řeči o rodině a výchově, o něžném poměru mezi rodiči a dětmi jsou tím odpornější, čím víc rozvoj velkého průmyslu přetrhává všechny rodinné svazky proletářů a čím víc jsou děti proměňovány v pouhý předmět obchodu a v pracovní nástroje.

Ale vy komunisté chcete zavést společenství žen, křičí na nás sborem celá buržoazie.

Měšťák vidí ve své ženě pouhý výrobní nástroj. Slyší, že výrobní nástroje mají být dány do společného užívání, a nemůže si ovšem představit nic jiného, než že stejný úděl postihne také ženy.

Nemá ani potuchy, že jde právě o to, zrušit postavení ženy jako pouhého výrobního nástroje.

Není ostatně nic směšnějšího než přemravné zděšení našich měšťáků nad domnělým oficiálním společenstvím žen u komunistů. Komunisté nepotřebují zavádět společenství žen, to tu bylo skoro odjakživa.

Naším měšťákům dokonce nestačí, že jsou jim k dispozici ženy a dcery jejich proletářů, o oficiální prostituci ani nemluvě, a s náramným potěšením si vzájemně svádějí manželky.

Buržoazní manželství je ve skutečnosti společenstvím manželek. Komunistům by bylo možno nanejvýš vytknout, že chtějí zaměnit pokrytecky zastřené společenství žen společenstvím oficiálním a nezastřeným. Rozumí se ostatně samo sebou, že se zrušením nynějších výrobních vztahů zmizí také z nich vyplývající společenství žen, tj. oficiální i neoficiální prostituce.

Komunistům se dále vytýká, že prý chtějí odstranit vlast a národnost.

Dělníci nemají vlast. Nelze jim vzít něco, co nemají. Protože proletariát musí nejprve dobýt politické panství, pozvednout se na národní třídu²⁰ a konstituovat se jako národ, je sám ještě národní, třebaže nikterak ve smyslu buržoazie.

Nacionální rozdíly a protiklady mezi národy mizejí stále víc už s rozvojem buržoazie, svobodou obchodu, světovým trhem, stejnorodostí průmyslové výroby a jí odpovídajícími životními poměry.

Panství proletariátu tento proces ještě více urychlí. Spojená akce, alespoň civilizovaných zemí, je jednou z prvních podmínek osvobození proletariátu.

Tou měrou, jak bude odstraňováno vykořisťování jednoho individua druhým, bude odstraňováno i vykořisťování jednoho národa druhým.

S protikladem tříd uvnitř národů padne i vzájemné nepřátelství mezi národy.

Obžaloby proti komunismu vznášené z hlediska náboženského, filosofického a vůbec ideologického nezasluhují obšírnějšího rozboru.

Je snad zapotřebí zvláštního důvtipu, abychom pochopili, že s životními poměry lidí, s jejich společenskými vztahy, s jejich společenským bytím se mění i jejich představy, názory a pojmy, zkrátka jejich vědomí?

Co jiného dokazují dějiny idejí, než že duševní produkce se přetváří spolu s materiální? Vládnoucími idejemi každé doby byly vždy jen ideje panující třídy.

Mluví se o idejích, které revolucionují celou společnost; tím se vyjadřuje jen ta skutečnost, že se uvnitř staré společnosti vytvořily prvky nové společnosti, že spolu s rozkladem starých životních poměrů pokračuje také rozklad starých idejí.

Když starověký svět propadal zkáze, byla stará náboženství přemožena náboženstvím křesťanským. Když v 18. století podléhaly křesťanské ideje idejím osvícenským, bojovala feudální společnost svůj předsmrtný zápas s tehdy revoluční buržoazií. Ideje svobody svědomí a náboženského vyznání vyjadřovaly jen vládu svobodné konkurence v oblasti vědění.

„Avšak,“ namítnou nám, „náboženské, morální, filosofické, politické, právní atd. ideje se v průběhu dějinného vývoje sice měnily, ale náboženství, morálka, filosofie, politika a právo se při těchto změnách vždycky udržely.

Mimoto existují věčné pravdy, jako svoboda, spravedlnost atd., které jsou společné všem stupňům vývoje společnosti. Komunismus však odstraňuje věčné pravdy, odstraňuje náboženství a morálku, místo aby jim dal novou tvářnost, odporuje tedy celému dosavadnímu dějinnému vývoji.“

V čem je podstata této obžaloby? Dějiny všech dosavadních společností se pohybovaly v třídních protikladech, které měly v různých epochách různou tvářnost.

Ale ať už na sebe braly jakoukoli formu, vykořisťování jedné části společnosti druhou je skutečnost společná všem předchozím staletím. Není tedy divu, že společenské vědomí všech staletí se přes všechnu rozmanitost a rozdílnost pohybuje v určitých společných formách – formách vědomí, které úplně zmizí teprve s úplným zánikem protikladu tříd.

Komunistická revoluce je nejradikálnějším rozchodem s tradičními vlastnickými vztahy; není divu, že v průběhu jejího rozvoje se nejradikálněji účtuje s tradičními idejemi.

Ale dost už o námitkách buržoazie proti komunismu.

Viděli jsme výše, že prvním krokem v dělnické revoluci je pozvednutí proletariátu na panující třídu, vydobytí demokracie.

Proletariát využije svého politického panství k tomu, aby postupně vyrval buržoazii všechny kapitál, soustředil všechny výrobní nástroje v rukou státu, tj. proletariátu zorganizovaného v panující třídu, a co nejrychleji rozmnožil masu výrobních sil.

To se ovšem může stát nejprve jen despotickými zásahy do vlastnického práva a do buržoazních výrobních vztahů, tedy opatřeními, která se zdají ekonomicky nedostatečná a neudržitelná, která však v průběhu hnutí přerůstají sama sebe²¹ a jsou nevyhnutelná jako prostředek k převratu v celém způsobu výroby.

Tato opatření budou ovšem podle různých zemí různá.

V nejpokročilejších zemích může však být téměř všeobecně použito těchto opatření:

1. Vyvlastnění pozemkového majetku a použití pozemkové renty na výdaje státu.
2. Silně progresivní daň.
3. Zrušení dědického práva.
4. Konfiskace majetku všech emigrantů a rebelů.
5. Soustředění úvěru v rukou státu prostřednictvím národní banky se státním kapitálem a výhradním monopolem.
6. Soustředění veškeré dopravy v rukou státu.
7. Zvýšení počtu státních továren, výrobních nástrojů, získávání nové orné půdy a meliorace pozemků podle společného plánu.
8. Stejná pracovní povinnost pro všechny, zřízení průmyslových armád, zejména pro zemědělství.
9. Spojení zemědělské a průmyslové výroby, úsilí o postupné odstranění rozdílu mezi městem a venkovem.²²
10. Veřejná a bezplatná výchova všech dětí. Odstranění tovární práce dětí v její dnešní podobě. Spojení výchovy s materiální výrobou atd. atd.

Jakmile v průběhu vývoje zmizí třídní rozdíly a všechna výroba bude soustředěna v rukou sdružených individuí, ztratí veřejná moc svůj politický charakter. Politická moc ve vlastním smyslu slova je organizované násilí jedné třídy k potlačování druhé. Sjednotí-li se proletariát v boji proti buržoazii nutně v třídu, pozvedne-li se revolucí na panující třídu a zruší-li jako panující třída násilně staré výrobní vztahy, zruší s těmito výrobními vztahy i podmínky existence třídního protikladu, zruší třídy vůbec, a tím i své vlastní panství jako třídy.

Místo staré buržoazní společnosti s jejími třídami a třídními protiklady nastoupí sdružení, v němž svobodný rozvoj každého je podmínkou svobodného rozvoje všech.

III.

Socialistická a komunistická literatura

1. Reakční socialismus

a) Feudální socialismus

Francouzská a anglická aristokracie byla celým svým dějinným postavením povolána k tomu, aby psala pamflety proti moderní buržoazní společnosti. Ve francouzské červencové revoluci z roku 1830 a v anglickém hnutí za parlamentní reformu podlehla ještě jednou nenáviděnému povýšení. O vážném politickém boji už nemohlo být řeči. Zbýval jí jen literární boj. Ale také v oblasti literatury se staly staré fráze z dob restaurace²³ nemožnými. Aby vzbudila sympatie, musila aristokracie předstírat, že nesleduje vlastní zájmy, nýbrž sestavuje svůj obžalovací spis proti buržoazii jen v zájmu vykořisťované dělnické třídy. Chystala si zadostiučinění tím, že zpívala na nového vládce hanlivé písničky a šeptala mu do ucha víceméně zlověstná proroctví.

Tak vznikl feudální socialismus – zpola žalozpěv, zpola paskvil, zpola ohlas minulosti, zpola hrozba budoucnosti – který občas zasahoval buržoazii přímo do srdce břitkým, duchaplným drásavým úsudkem a vždy působil směšně naprostou neschopností porozumět chodu novodobých dějin.

Aristokraté mávali proletářskou žebročkou mošnou jako praporem, aby za sebou shromáždili lid. Kdykoli je však následoval, spatřil na jejich zadku staré feudální erby a rozutekl se s hlasitým a neuctivým chechtotem.

Tuto komedii provozovala část francouzských legitimistů a Mladá Anglie.²⁴

Dokazují-li feudálové, že jejich způsob vykořisťování byl jiný než vykořisťování buržoazní, pak jen zapomínají, že vykořisťovali za okolností a podmínek zcela jiných a nyní přežitých. Dokazují-li, že za jejich panství moderní proletariát neexistoval, zapomínají, že právě moderní buržoazie byla nutným plodem jejich společenského řádu.

Ostatně skrývají reakční charakter své kritiky tak málo, že jejich hlavní obžaloba proti buržoazii tkíví právě v tvrzení, že se za její vlády rozvíjí třída, která vyhodí do povětří celý starý společenský řád.

Vyčítají buržoazii mnohem víc to, že plodí revoluční proletariát, než že vůbec plodí proletariát.

V politické praxi se proto účastní všech násilných opatření proti dělnické třídě a ve všedním životě přes všechny své nabubřelé fráze nezapomínají sklízet zlatá jablka²⁵ a čachrování s ovčí vlnou, cukrovkou a kořalkou je pro ně víc než věrnost, láska a čest.²⁶

Jako šel páter vždy ruku v ruce s feudálem, jde i páterský socialismus ruku v ruce s feudálním.

Není nic lehčího než dát křesťanskému asketismu socialistický nátěr. Což nehorlilo křesťanství také proti soukromému vlastnictví, proti manželství, proti státu? Což nehlásalo místo toho dobročinnost a žebrotu, celibát a umrtvování těla, klášterní život a církve? Křesťanský socialismus je jen svěcená voda, kterou páter kropí aristokratův vztek.

b) Maloburžoasní socialismus

Feudální aristokracie není jediná třída, kterou buržoazie svrhla a jejíž životní podmínky v moderní buržoazní společnosti zakrňovaly a odumíraly. Středověký měšťanský stav a drobný malorolnický

stav byly předchůdci moderní buržoazie. V zemích průmyslově a obchodně méně vyvinutých tato třída dosud živoří vedle vzrůstající se buržoazie.

V zemích, v nichž se vyvinula moderní civilizace, se vytvořila – a jako doplňující část buržoazní společnosti se stále znovu tvoří – nová maloburžoazie, jež kolísá mezi proletariátem a buržoazií. Její příslušníky však konkurence neustále sráží do řad proletariátu, a oni už pozorují, jak se s vývojem velkého průmyslu přibližuje okamžik, kdy úplně zmizí jako samostatná část moderní společnosti a budou nahrazeni v obchodu, průmyslu i v zemědělství dozorci a námezdními zaměstnanci.

V zemích, jako je Francie, kde rolnictvo tvoří značně přes polovinu obyvatelstva, bylo přirozené, že se objevili spisovatelé, kteří se zastávali proletariátu proti buržoazii, používali při své kritice buržoazního režimu maloburžoazního a malorolnického měřítko a hájili dělníky ze stanoviska maloburžoazie. Tak vznikl maloburžoazní socialismus. Představitelem této literatury nejen ve Francii, nýbrž i v Anglii je Sismondi.

Tento socialismus neobyčejně důvtipně rozpitval rozpory v moderních výrobních vztazích. Odhalil, jak je ekonomové licoměrně zkrášlují. Nezvratně dokázal zhoubné účinky strojové výroby a dělby práce, koncentraci kapitálu a pozemkového majetku, nadvýrobu, krize, nutný zánik drobných buržoů a malých rolníků, bídu proletariátu, anarchii výroby, křiklavý nepoměr v rozdělování bohatství, vzájemnou vyhlazovací průmyslovou válku mezi národy, rozklad starých mravů, starých rodinných vztahů a starých národností.

Ale co do svého pozitivního obsahu chce tento socialismus buď obnovit staré výrobní a směnné prostředky a s nimi staré vlastnické vztahy a starou společnost, anebo chce moderní výrobní a směnné prostředky znovu násilně vtěsnat do rámce starých vlastnických vztahů, které jimi byly rozbity a musely být rozbity. V obou případech je reakční a utopický zároveň.

Cechovní organizace průmyslu a patriarchální hospodářství na venkově, taková je jeho poslední moudrost.

Ve svém dalším vývoji upadl tento směr do zbabělé kocoviny.²⁷

c) Německý aneb „pravý“ socialismus

Francouzská socialistická a komunistická literatura, která vznikla pod jařmem panující buržoazie a je literárním výrazem boje proti tomuto panství, byla přenesena do Německa v době, kdy tam buržoazie právě zahájila boj proti feudálnímu absolutismu.

Němečtí filosofové, polofilosofové a estéti sáhli chtivě po této literatuře a zapomněli jen, že s těmito spisy se z Francie do Německa nepřestěhovaly také francouzské životní poměry.

V německých poměrech ztratila francouzská literatura jakýkoli bezprostřední praktický význam a nabyla ryze literární tvářnosti. Ukázala se nutně neplodným přemítáním o uskutečnění lidské podstaty. Tak požadavky první francouzské revoluce měly pro německé filosofy 18. století smysl jen jako požadavky „praktického rozumu“ vůbec a projevy vůle revoluční francouzské buržoazie měly v jejich očích význam zákonů čisté vůle, vůle, jaká má být, pravé lidské vůle.

Celá práce německých literátů záležela výhradně v tom, že se snažili uvést nové francouzské ideje v soulad se svým starým filosofickým svědomím, anebo spíše osvojit si francouzské ideje ze svého filosofického stanoviska.

Toto osvojení se dělo stejným způsobem, jakým si vůbec osvojujeme cizí řeč, totiž překladem.

Je známo, že v rukopisech, na nichž byla zaznamenána klasická díla starých pohanských dob, nadepisovali mniši nad text své nejapné životopisy katolických svatých. Němečtí literáti naložili s bohaprázdnou francouzskou literaturou právě opačně. Vepsali pod francouzský originál své filosofické nesmysly. Například pod francouzskou kritiku peněžních vztahů vepsali „odcizení lidské podstaty“, pod francouzskou kritiku buržoazního státu „zrušení vlády abstraktně obecného“ atd.

Podsouvání těchto filosofických slovních obrátů pod francouzské úvahy překřtili na „filosofii činu“, „pravý socialismus“, „německou vědu socialismu“, „filosofické zdůvodnění socialismu“ atd.

Francouzská socialisticko-komunistická literatura byla takto doslova vykleštěna. A protože v rukou Němců přestala vyjadřovat boj jedné třídy proti druhé, byl Němec přesvědčen, že překonal „francouzskou jednostrannost“, že místo skutečných potřeb hájí potřebu pravdy a místo zájmů proletáře zájmy lidské bytosti, člověka vůbec, člověka, který nepatří k žádné třídě, který vůbec neexistuje ve skutečnosti, nýbrž jen v oblačných výšinách filosofické fantazie.

Tento německý socialismus, který svá nemotorná školácká cvičení bral tak vážně a slavnostně a tak jarmarečně je vytruboval, ztrácel však postupně svou pedantskou nevinnost.

Boj německé, zejména pruské buržoazie proti feudálům a absolutnímu království, slovem liberální hnutí, se stával stále vážnějším.

„Pravému“ socialismu se tak naskytla vítaná příležitost postavit proti politickému hnutí socialistické požadavky, stíhat tradičními kletbami liberalismus, zastupitelský stát, buržoazní konkurenci, buržoazní tiskovou svobodu, buržoazní právo, buržoazní svobodu a rovnost a kázat lidovým masám, že v tomto buržoazním hnutí nemohou nic získat, nýbrž naopak všechno ztratit. Německý socialismus v pravý čas zapomněl, že francouzská kritika, jejíž byl bezduchou ozvěnou, předpokládala moderní buržoazní společnost s příslušnými materiálními životními podmínkami a s přiměřenou politickou ústavou, tedy vesměs předpoklady, o jejichž vybojování v Německu teprve šlo.

Sloužil německým absolutistickým vládám s jejich suitou páterů, kantorů, krautjunkerů a byrokratů za vítaného hastroše proti buržoazii deroucí se hrozivě nahoru.

Byl pocukrovaným doplňkem k hořkým ranám karabáčem a kulkám z karabiny, jimiž tyto vlády krotily povstání německých dělníků.

Jestliže se „pravý“ socialismus takto stal v rukou vlád zbraní proti německé buržoazii, pak také bezprostředně zastupoval reakční zájmy, zájmy německých šosáků. Skutečnou společenskou základnu existujícího pořádku v Německu tvoří maloměšťáctvo, jež se dochovalo ze 16. století a od těch dob se stále znovu vynořuje v různých formách.

Jeho zachování znamená zachování dosavadních poměrů v Německu. Od průmyslového a politického panství buržoazie očekává se strachem svůj jistý zánik, na jedné straně v důsledku koncentrace kapitálu, na druhé straně v důsledku růstu revolučního proletariátu. Zdálo se mu, že „pravý“ socialismus zabíjí dvě mouchy jednou ranou. Šířil se jako epidemie.

Háv, setkaný ze spekulativních pavučin, vyšíváný estétskými květy krasořečnictví, prosáklý vláhou nového rozkočání, tento mystický háv, do něhož němečtí socialisté halili svých několik kožených „věčných pravd“, zvyšoval jen odbyť jejich zboží u tohoto obecenstva.

Německý socialismus sám stále jasněji spatřoval své poslání v tom, být nadutým představitelem těchto šosáků.

Prohlásil německý národ za vzorný národ a německého šosáka za vzor člověka. Dával každé jeho ničemnosti skrytý, vyšší, socialistický smysl, v němž znamenala svůj opak. Byl důsledný až do konce tím, že vystupoval přímo proti hrubě „destruktivnímu“ směru komunismu a vyhlásil svou nestrannou povznesenost nad jakýkoli třídní boj. Až na velmi malé výjimky patří všechno, co v Německu obíhá jako takzvané socialistické a komunistické spisy, k této špinavé, otravné literatuře.²⁸

2. *Konservativní aneb buržoasní socialismus*

Jistá část buržoazie by ráda odpomohla sociálním neduhům, aby zajistila trvání buržoazní společnosti.

Sem patří ekonomové, filantropové, humanitáři, oprávcí pečující o blaho pracujících tříd, organizátoři dobročinnosti, členové spolků proti týrání zvířat, zakladatelé abstinentských spolků, pokoutní reformátoři nejrozmanitějšího druhu. Tento buržoazní socialismus byl vypracován dokonce v celé systémy.

Jako příklad uvádíme Proudhonovu „Filosofii bídy“.

Socialističtí buržoové chtějí podmínky existence moderní společnosti, ale bez bojů a nebezpečí, které z nich nezbytně vyplývají. Přejí si existující společnost, ale bez živlů, které ji revolucionují a rozkládají. Chtějí mít buržoazii bez proletariátu. Buržoazii se zdá svět, v němž panuje, pochopitelně nejlepším ze všech světů. Buržoazní socialismus zpracovává tuto útěšnou představu ve víceméně ucelený systém. Když se obrací k proletariátu s výzvou, aby uskutečnil její systém a vtáhl do nového Jeruzaléma, pak v podstatě jen žádá, aby proletariát v nynější společnosti zůstal, ale odložil své nenávislné představy o ní.

Druhá, méně systematická, ale praktičtější forma tohoto socialismu se snažila dělnické třídě zošklivit každé revoluční hnutí, dokazujíc, že jí nemůže prospět ta neb ona politická změna, nýbrž jen změna materiálních životních poměrů, ekonomických poměrů. Ale změnou materiálních životních poměrů nemíní tento socialismus nikterak odstranění buržoazních výrobních vztahů, které je uskutečnitelné jen revoluční cestou, nýbrž administrativní reformy, které by byly provedeny na podkladě těchto výrobních vztahů, a tudíž by nic neměnily na vztahu mezi kapitálem a námezdní prací, nýbrž by v nejlepším případě zmenšovaly náklady buržoazie na její panování a zjednodušovaly by její státní hospodářství.

Pravého svého výrazu nabývá buržoazní socialismus teprve tehdy, když se stává pouhou řečnickou ozdobou.

Svobodný obchod! v zájmu dělnické třídy! ochranná cla! v zájmu dělnické třídy! věznice se samovazbou! v zájmu dělnické třídy – to je poslední, jediné vážně míněné slovo buržoazního socialismu.

Socialismus buržoazie tkví právě v tvrzení, že buržoové jsou buržoy – v zájmu dělnické třídy.

3. *Kriticko-utopický socialismus a komunismus*

Nemluvíme tu o literatuře, která ve všech velkých novodobých revolucích tlumočila požadavky proletariátu (spisy Babeufovy atd.).

První pokusy proletariátu přímo prosadit v dobách všeobecného rozjitření, v období svržení feudální společnosti své vlastní třídní zájmy nezbytně ztroskotaly jak pro nevyspělost proletariátu

samého, tak pro nedostatek materiálních podmínek jeho osvobození, které jsou teprve výtvorem buržoazní epochy. Revoluční literatura, která provázela tato první hnutí proletariátu, je svým obsahem nutně reakční. Hlásá všeobecný asketismus a hrubé rovnostářství.

Skutečně socialistické a komunistické systémy, systém Saint-Simonův, Fourierův, Owenův atd., se objevují v prvním, nevyvinutém období boje mezi proletariátem a buržoazií, které jsme vylíčili výše (viz „Buržoové a proletáři“).

Vynálezci těchto systémů vidí sice protikladnost tříd i působení rozkladných živlů uvnitř panující společnosti samé. Nevidí však u proletariátu samostatnou dějinnou iniciativu, nevidí žádné jemu vlastní politické hnutí.

Protože vývoj třídního protikladu jde ruku v ruce s vývojem průmyslu, nemohou tito lidé ani najít materiální podmínky osvobození proletariátu a hledají sociální vědu a sociální zákony, které by tyto podmínky vytvořily.

Místo společenské činnosti má nastoupit jejich osobní vynalézání, místo historických podmínek osvobození podmínky vysněné, místo pohenáhlého organizování proletariátu ve třídu organizace společnosti podle jejich receptu. Budoucí dějiny celého světa se pro ně redukují na propagaci a praktické uskutečňování jejich společenských plánů.

Jsou si ovšem vědomi, že v těchto svých plánech hájí hlavně zájmy pracující třídy jako třídy nejvíc trpící. Proletariát pro ně existuje jen jako třída nejvíc trpící.

Ale nevyvinutá forma třídního boje, jakož i jejich vlastní životní postavení způsobují, že se domnívají být vysoko povznesení nad tento třídní protiklad. Chtějí zlepšit životní postavení všech členů společnosti, i těch, kteří žijí v nejlepších podmínkách. Apelují proto ustavičně na celou společnost bez rozdílu, a především na panující třídu. Podle jejich mínění stačí jen pochopit jejich systém, aby byl uznán za nejlepší možný plán nejlepší možné společnosti.

Zavrhují proto jakoukoli politickou, a zejména jakoukoli revoluční akci, chtějí svého cíle dosáhnout pokojnou cestou a pokoušejí se drobnými, samozřejmě selhávajícími pokusy a silou příkladu prokázat cestu novému společenskému evangeliu.

Fantastické líčení budoucí společnosti vzniká v době, kdy je proletariát ještě velmi nevyspělý a sám si tedy ještě představuje svoje postavení velmi fantasticky, vzniká z jeho první mocné touhy – plné předtuch – po všeobecném přetvoření společnosti.

Ale socialistické a komunistické spisy obsahují i kritické prvky. Útočí na všechny základy existující společnosti. Dodaly proto velice cenný materiál k uvědomování dělníků. Jejich pozitivní požadavky týkající se budoucí společnosti, například zrušení protikladu mezi městem a venkovem²⁹, zrušení rodiny, soukromého nabývání statků a námezdní práce, hlásání společenské harmonie, přeměna státu v pouhou správu výroby – všechny tyto požadavky vyjadřují jen nutnost odstranění třídního protikladu, který se teprve počíná vyvíjet a je jim znám jen ve své počáteční beztvárné neurčitosti. Tyto pozitivní požadavky mají proto ještě čistě utopický ráz.

Význam kriticko-utopického socialismu a komunismu je v obráceném poměru k dějinnému vývoji. Tou měrou, jak se rozvíjí a utváří třídní boj, pozbývá toto blouznivé povznášení se nad něj, toto blouznivé potírání třídního boje jakékoli praktické ceny a jakékoli teoretické oprávněnosti. A proto jak byli původci těchto systémů v mnoha směrech revoluční, tak tvoří jejich žáci vždy reakční sekty. Bez ohledu na další historický vývoj proletariátu tvrdošíjně lpí na starých názorech mistrů.

Snaží se proto důsledně znovu otupit třídní boj a smířit protiklady. Stále ještě sní o uskutečnění svých společenských utopií na zkoušku, o zakládání jednotlivých falanster, o zřizování kolonií ve vlastní zemi (home-colonies), o zřízení malé Ikarie³⁰ – kapesního vydání nového Jeruzaléma – a aby mohli vybudovat všechny ty vzdušné zámky, jsou nuceni dovolávat se lidumilnosti buržoazních srdcí a měšců. Ponenáhlu sestupují do kategorie svrchu vyličených reakčních a konzervativních socialistů a liší se od nich jen systematictějším pedantstvím, fanatickou pověřčivou vírou v zázračné účinky své sociální vědy.

Proto vystupují rozhořčeně proti jakémukoli politickému hnutí dělníků, které podle jejich mínění může vyvěrat jedině ze slepé nevíry v nové evangelium.

Owenovci v Anglii vystupují proti chartistům, fourierovci ve Francii proti reformistům.³¹

IV.

Stanovisko komunistů k různým opozičním stranám

Po tom, co bylo řečeno v II. oddílu, je jasný poměr komunistů k dělnickým stranám, které se už ustavily, tedy jejich poměr k chartistům v Anglii a ke stoupencům agrární reformy v Severní Americe.

Komunisté bojují za dosažení nejbližších cílů a zájmů dělnické třídy, ale v hnutí přítomnosti představují zároveň budoucnost hnutí. Ve Francii se komunisté v boji proti konzervativní a radikální buržoazii spojují se stranou socialisticko-demokratickou³², aniž se tím vzdávají práva chovat se kriticky k frázím a iluzím vyvěrajícím z revoluční tradice.

Ve Švýcarsku podporují radikály, nezapomínajíce, že tato strana se skládá z protichůdných živlů, zčásti z demokratických socialistů ve francouzském smyslu, zčásti z radikálních buržoů.

Mezi Poláky podporují komunisté stranu, která činí agrární revoluci podmínkou národního osvobození, touž stranu, která vyvolala krakovské povstání roku 1846.

V Německu, pokud buržoazie vystupuje revolučně, bojuje komunistická strana společně s ní proti absolutní monarchii, feudálnímu pozemkovému vlastnictví a maloměšťáctví.

Komunistická strana však nepřestává ani na okamžik pěstovat mezi dělníky co nejjasnější vědomí nepřátelského protikladu mezi buržoazií a proletariátem, aby němečtí dělníci mohli okamžitě využít společenských a politických podmínek, které musí s sebou přinést panství buržoazie, jako zbraně proti ní samé, aby po svržení reakčních tříd byl v Německu ihned zahájen boj přímo proti buržoazii.

K Německu obracejí komunisté svou hlavní pozornost, protože Německo stojí na prahu buržoazní revoluce a provede tento převrat za pokročilejších podmínek evropské civilizace vůbec a s mnohem vyspělejšími proletariátem, než tomu bylo v Anglii v 17. a ve Francii v 18. století. Německá buržoazní revoluce může být tedy jen bezprostřední předejrou proletářské revoluce.

Zkrátka, komunisté všude podporují každé revoluční hnutí proti dosavadním společenským a politickým poměrům.

Ve všech těchto hnutích staví do popředí otázku vlastnictví jako základní otázku hnutí, bez ohledu na to, zda už nabyla více nebo méně vyvinuté formy.

Komunisté konečně všude usilují o spojení a dorozumění demokratických stran všech zemí.

Komunisté pokládají za nedůstojné, aby tajili své názory a úmysly. Prohlašují otevřeně, že jejich cílů lze dosáhnout jen násilným svržením celého dosavadního společenského řádu. Necht' se panující třídy třesou před komunistickou revolucí! Proletáři v ní nemají co ztratit, leda své okovy. Dobýt mohou celý svět.

Proletáři všech zemí, spojte se!

1 V procesu konaném v Kolíně nad Rýnem roku 1852 bylo postaveno před soud jedenáct členů Svazu komunistů. Na základě takzvané „Knihy protokolů“ ze zasedání ústředního výboru Svazu a jiných falzifikátů vyrobených pruskou tajnou policií byli obžalováni z velezrady. Politické pozadí procesu i celou podlost prušáckého policejního systému ukazuje Marx v „Odhaleních o kolínském procesu proti komunistům“ (Spisy 8, str. 443-508).

2 Mezinárodní dělnické sdružení (I. internacionála), první mezinárodní organizace proletariátu, založená 28. září 1864. Její vznik vyvolala potřeba jednotné mezinárodní organizace proletariátu, která by byla s to čelit stále rostoucí a upevňující se politické i vojenské mezinárodní organizovanosti buržoazie. Svou činností v generální radě I. Internacionály se Marx se svými spolupracovníky snažil dát mezinárodnímu dělnickému hnutí vědecký socialistický program, aby na jeho základě mohly být vytvořeny politické strany proletariátu v jednotlivých zemích. Vypracoval zejména ustavující dokument, tzv. Inaugurační adresu MDS a Prozatímní stanovy (21.-27. října 1867). Historickým významem I. Internacionály bylo, jak praví Lenin, že „položila základ mezinárodní organizaci pracujících pro přípravu jejich revolučního náporu na kapitál“.

I. internacionála měla významný historický podíl na vítězství marxismu proti maloburžoázním názorům proudhonismu, lassallovství, anarchismu (bakuninismu), blanquismu a tradeunionismu. – Po roce 1872 téměř přerušila svou činnost a 1876 byla na konferenci ve Filadelfii oficiálně prohlášena za rozpuštěnou, neboť splnila své historické poslání a její forma již neodpovídala potřebám tehdejšího stupně vývoje dělnického hnutí.

3 Lassalle osobně nám vždycky prohlašoval, že je Marxovým žákem, a jako takový stál na půdě Manifestu. Ale ve své veřejné agitaci v letech 1862 až 1864 nešel na požadavek výrobních družstev podporovaných státním úvěrem. (Engelsova poznámka.)

4 Jde o projev předsedy městské rady tradeunionů ve Swansea Bevana, přednesený na výročním sjezdu roku 1887.

5 Pro druhé ruské vydání s předmluvou autorů přeložil Komunistický manifest G. V. Plechanov, jak vyplývá z Engelsova doslovu k práci „O sociálních poměrech v Rusku“ (1894) (srov. Spisy 22, str. 482). Rovněž Plechanov poznamenává v pozdějším ruském vydání Manifestu (1900), že překlad pro 2. ruské vydání z r. 1882 je jeho dílem.

6 Francouzský překlad Laury Lafarguové vycházel v listu „Le Socialiste“ od 29. srpna do 7. listopadu 1885 a knižně byl vydán v Paříži 1886.

7 Úvodní slova Stanov Mezinárodního dělnického sdružení (I. internacionály) ve všech jejich vydání (viz Marx-Engels, Spisy 19, str. 46 a 568; sv. 17, str. 484).

8 „The Condition on the Working Class in England in 1844“. By Frederick Engels. Translated by Florence K. Wischnewetzky, New York, Lovell - London, W. Reeves, 1888. (Původní poznámka)

9 Buržoasií se rozumí třída novodobých kapitalistů, kteří vlastní prostředky společenské výroby a využívají námezdní práce. Proletariátem třída novodobých námezdních dělníků, kteří, nemajíce své vlastní výrobní prostředky, jsou nuceni, aby mohli žít, prodávat svou pracovní sílu. (*Engelsova poznámka k anglickému vydání z roku 1888.*)

10 To jest celé *písemně* dochované dějiny. Roku 1847 byla předhistorie společnosti, společenská organizace, která předcházela veškeré psané dějiny, ještě téměř neznáma. Později objevil Haxthausen pospolné vlastnictví půdy v Rusku. Maurer dokázal, že je společenským základem, z něhož v historickém vývoji vycházely všechny německé kmeny, a postupně se zjistilo, že vesnická občina s pospolnou držbou půdy byla prvobytnou formou společnosti od Indie po Irsko. Konečně Morgan dovršil dílo svým objevem pravé povahy *rodu* a jeho postavení v *kmeni*, čímž odhalil vnitřní organizaci této prvobytné komunistické společnosti v její typické formě. Rozkladem této prvobytné občiny počíná štěpení společnosti na zvláštní, konec konců antagonistické třídy. Pokusil jsem se probádat tento proces rozkladu ve spise „Původ rodiny, soukromého vlastnictví a státu“, 2. vydání, Stuttgart 1886. (*Engelsova poznámka k anglickému vydání roku 1888.*) (Tuto poznámku zařadil Engels i do německého vydání „Manifestu Komunistické strany“ z roku 1890, vynechal jen poslední větu.)

11 Cechovní mistr je plnoprávný člen cechu, mistr v cechu, ne však jeho hlava (*Engelsova poznámka k anglickému vydání z roku 1888.*)

12 „Komunami“ se nazývala ve Francii vznikající města, dokonce dříve, než si vydobyla na svých feudálních velmožích a pánech místní samosprávu a politická práva jako „třetí stav“. Všeobecně řečeno, jako země typická pro ekonomický rozvoj buržoasie je zde vzata Anglie, jako země typická pro politický vývoj buržoasie – Francie. (*Engelsova poznámka k anglickému vydání z roku 1888.*) Komunou nazývali měšťané v Itálii a ve Francii svou městskou obec, když od svých feudálních pánů odkoupili nebo na nich vynutili první samosprávná práva. (*Engelsova poznámka k německému vydání z roku 1890.*)

13 V anglickém vydání z roku 1888 připojeno za slovy „nezávislá městská republika“: „(jako v Itálii a v Německu)“ a za slovy „třetí poplatný stav monarchie“: „(jako ve Francii)“. (*Pozn. Red.*)

14 V pozdějších pracích užívali Marx a Engels místo pojmů „hodnota práce“ a „cena práce“ přesnějších pojmů, které zavedl Marx, „hodnota pracovní síly“ a „cena pracovní síly“

15 V anglickém vydání z roku 1888 je za slovem „spolky“ připojeno: „(odborové svazy)“. (*Pozn. Red.*)

16 V anglickém vydání z roku 1888 místo „prvky svého vlastního vzdělání“ – „prvky svého vlastního politického a všeobecného vzdělání“. (*Pozn. Red.*)

17 V anglickém vydání z roku 1888 místo „zvláštní“ – „sektářské“. (*Pozn. Red.*)

18 V anglickém vydání z roku 1888 místo „stále kupředu pobízející“ – „nejpo-krokovější“. (*Pozn. Red.*)

19 V anglickém vydání z roku 1888 místo „vykořisťování jedněch druhými“ – „vykořisťování většiny menšinou“. (*Pozn. Red.*)

20 V anglickém vydání z roku 1888 místo „na národní třídu“ – „na vedoucí třídu národa“. (Pozn. Red.)

21 V anglickém vydání z roku 1888 doplněno na tomto místě: „činí nevyhnutelnými další útoky na společenský řád“. (Pozn. Red.)

22 Ve vydání z roku 1848: „protikladu mezi městem a venkovem“. Ve vydání z roku 1872 a v dalších německých vydáních bylo slovo „protiklad“ nahrazeno výrazem „rozdíl“. V anglickém vydání z roku 1888 místo slov „úsilí o postupné odstranění rozdílu mezi městem a venkovem“ – „postupné odstranění rozdílu mezi městem a venkovem rovnoměrnějším rozdělením obyvatelstva po celé zemi“. (Pozn. Red.)

23 Nejde o anglickou restauraci z let 1660–1689, nýbrž o francouzskou restauraci z let 1814–1830. (Engelsova poznámka k anglickému vydání z roku 1888.)

24 Francouzští legitimisté a Mladá Anglie

25 V anglickém vydání z roku 1888 je za slovy „zlatá jablka“ vloženo: „padající se stromu průmyslu“. (Pozn. Red.)

26 To se týká hlavně Německa, kde pozemková aristokracie a junkeři obdělávají velkou část svých pozemků na vlastní účet s pomocí správců a kromě toho jsou majiteli velkých cukrovarů a lihovarů. Bohatší angličtí aristokraté ještě tak hluboko neklesli, ale i oni vědí, že pokles renty je si možno vynahradit tím, že propůjčí své jméno zakladatelům více méně pochybných akciových společností. (Engelsova poznámka k anglickému vydání z roku 1888.)

27 V anglickém vydání z roku 1888 je místo této věty: „Nakonec však, když tváří v tvář nezvratným historickým faktům vyprchalo všechno opojení sebeklamu, zvrhla se tato forma socialismu v ubohou kocovinu.“ (Pozn. Red.)

28 Revoluční bouře roku 1848 smetla celý tento prašivý směr a vzala jeho nositelům chuť ještě dále se plést do socialismu. Hlavním představitelem a klasickým typem tohoto směru je pan Karl Grün. (Engelsova poznámka k německému vydání z roku 1890.)

29 V anglickém vydání z roku 1888 je toto místo formulováno takto: „Praktická opatření, která navrhuji, například odstranění rozdílu mezi městem a venkovem“. (Pozn. Red.)

30 Falansterami se nazývaly socialistické kolonie, které plánoval Fourier; Ikarií nazýval Cabet svou utopickou zemi a později svou komunistickou kolonii v Americe. (Engelsova poznámka k anglickému vydání z roku 1888.) Home-colonies (koloniemi ve vlastní zemi) nazývá Owen své vzorné komunistické společnosti. Falanstery byl název společenských paláců, plánovaných Fourierem. Ikarie bylo jméno utopické fantastické země, jejíž komunistická zařízení vylíčil Cabet. (Engelsova poznámka k německému vydání z roku 1890.)

31 Reformisté

32 Tato Strana byla tehdy zastoupena v parlamentě Ledru-Rollinem, v literatuře Louis Blancem, v denním tisku listem „La Réforme“. Název sociální demokracie znamenal, že tato část demokratické nebo republikánské strany, stejně jako původci tohoto názvu, měla víceméně socialistický nádech. (Engelsova poznámka k anglickému vydání z roku 1888.) Stranu, která se tehdy ve Francii nazývala socialisticko-demokratickou, zastupoval v politickém životě Ledru-Rollin

a v literatuře Louis Blanc; lišila se tedy jako den a noc od dnešní německé sociální demokracie.
(*Engelsova poznámka k německému vydání z roku 1890.*)